

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET
Postboks 8119 DEP

0032 OSLO

Vår ref:
22/01424-2

Deres ref:

Dato:
23.06.2022

Svar på høring - NOU 2022: 2 Akademisk yringsfrihet

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) viser til brev fra Kunnskapsdepartementet, datert 31. mars 2022, og gir med dette våre innspill til NOU 2022: 2 *Akademisk yringsfrihet*.

I tråd med invitasjonsbrevet fra departementet, vil vi legge særlig vekt på tiltak som kan følges opp på departementsnivå. Vi vil også kommentere hvordan HK-dir, som del av myndighetsapparatet, kan bidra til å fremme akademisk yringsfrihet.

Vi vil ikke kommentere forslagene til endringer i Universitets- og høyskoleloven. Dette vil bli fulgt opp i arbeidet med ny UH-lov, som etter planen legges frem i 2023. Vi støtter imidlertid Kierulf-utvalgets intensjon om å tydeliggjøre det institusjonelle ansvaret for ansatte og studenter, som utøvere av akademisk frihet og akademisk yringsfrihet, og retten til og ansvaret for å drive akademisk formidling. Det vil også være positivt at det tydeliggjøres at studenter er del av det akademiske felleskapet og omfattes av vernet om akademisk frihet og akademisk yringsfrihet.

Opplæring i akademisk yringsfrihet

Det er avgjørende for samfunnet at akademisk yringsfrihet vernes. Som Kierulf-utvalget skriver, er det en forutsetning for vår felles kunnskapsutvikling og sannhetssøken. Forskningsresultater og faglige innsikter må formidles til samfunnet bredt, for å løse store samfunnsutfordringer og fremme en opplyst offentlig samtale.

Flere utviklingstrekk i tiden og tendenser til et polarisert og tilspisset debattklima, internt i academia og i samfunnet ellers, gjør at oppmerksomheten rundt akademisk frihet og akademisk yringsfrihet må være høy på alle nivå i sektoren. I tillegg til tiltak

på myndighetsnivå, påhviler det institusjonene og fagmiljøene selv et ansvar. Som Kierulf-utvalget skriver kan det ikke forutsettes at studenter, ansatte og ledelse har god kjennskap til vilkårene for akademisk ytringsfrihet.

Som utvalget skriver, er det viktig at institusjonene sikrer god opplæring i norsk språk for internasjonalt ansatte. I noen tilfeller kan det også være relevant med opplæring i normer og prinsipper for ytrings- og samarbeidskultur ved norske høyere utdanningsinstitusjoner.

Kierulf-utvalget viser også til at studentene trenger kunnskap om akademisk ytringsfrihet og peker særlig på utdanninger som kommunikasjons- og medieutdanninger. Her vil HK-dir understreke viktigheten av at kritisk, faglig diskusjon og kjennskap til prinsipper for ytringsfrihet vektlegges i *all* høyere utdanning på alle nivå, også i doktorgradsutdanningene. Kandidater som har en sunn ytringskultur i ryggmargen er avgjørende for at dette får prege samfunns- og arbeidsliv, i og utenfor akademien.

Kierulf-utvalget foreslår at alle doktorgradsavhandlinger skal inneholde et element av allmennrettet formidling for å bli godkjent. HK-dir støtter at allmennrettet formidling må vektlegges i doktorgradsutdanningene. Det vil gi kandidatene verdifull formidlingserfaring, tilføre samfunnet innsikt i ny forskning og kunne bidra til å styrke tilliten til forskning i samfunnet. Før dette blir et krav i alle programmer, er det imidlertid viktig å vurdere hvordan det kan gjennomføres på en god måte, for å gi et reelt læringsutbytte for kandidatene og ha verdi for relevante målgrupper.

Norsk språk i akademien

Internasjonalisering er et kunnskapspolitisk mål, og engelsk er i mange faglige sammenhenger det mest nærliggende språket å bruke. Samtidig er det svært viktig for det norske samfunnets tillit til kunnskapssektoren at det formidles bredt på norsk, og at norsk som fagspråk vedlikeholdes og videreutvikles, slik UH-loven krever. Institusjonene må balansere disse hensynene på en god måte. En kartlegging av språkstrategier ved norske universiteter og høyskoler, gjort av Diku på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet i 2021 (Diku-rapport 3/2021), viste at kun et fåtall av institusjonene hadde retningslinjer for språk i sine strategier og handlingsplaner. I de tilfeller språk var nevnt, var strategiene lite tydelige på hvordan målene skulle følges opp.

HK-dir støtter tiltakene Kierulf-utvalget foreslår for norsk språk i akademien. Flere samsvarer med forslag i Diku-rapporten, som å vektlegge institusjonenes ansvar for å styrke norsk fagspråk, og tilby god og tilstrekkelig norskopplæring for internasjonalt ansatte. Diku-rapport 3/2021 fremhevet også andre eksempler som fortsatt kan være aktuelle, blant annet at ansvaret for å følge opp språklige retningslinjer burde legges til en språkpolitisk komité ved institusjonene og at det burde utarbeides årlige institusjonsrapporter om språksituasjonen, for institusjonenes eget arbeid og som grunnlag for et kortfattet rapporteringspunkt til KD. Det ble også foreslått å innlemme

en modul om norsk fagspråk i det universitetspedagogiske opplæringstilbudet, og utarbeide mål og læringsutbyttebeskrivelser for språkkompetanse hos studentene.

Kierulf-utvalgets forslag om å innføre krav om at alle doktorgradsavhandlinger skal ha et sammendrag på norsk, er et enkelt tiltak som også bør innføres.

Tilgang på læremidler på norsk er sentralt for studentenes læring og fagforståelse, og er viktig med tanke på relevans for samfunns- og arbeidsliv. Lærebokordningen, som støtter utvikling av norsk og samisk pensumlitteratur, må derfor videreføres på et tilstrekkelig nivå, slik utvalget skriver. Støtte fra ordningen er viktig for at norske forlag kan utvikle og utgi lærebøker på norsk, selv om disse har et begrenset kommersielt grunnlag. Som en del av institusjonenes formidlingsansvar og ansvar for studentenes læring må det legges til rette for at ansatte skriver norske lærebøker og at dette arbeidet er meritterende.

Formidlingsindikator i finansieringssystemet

Kierulf-utvalget beskriver retten til og ansvaret for formidling som kjernen i akademisk yringsfrihet. Det legges spesiell vekt på formidling eksternt, som del av akademias samfunnsoppdrag. HK-dir deler synet at det bør stimuleres til mer samfunnsrettet formidling. En egen formidlingsindikator i finansieringssystemet, som utvalget foreslår, mener vi imidlertid ikke bør innføres. Som vi spilte inn til Hatlen-utvalgets rapport (2022): *Finansiering av universiteter og høyskoler*, støtter HK-dir utvalgets ønske om en forenkling av finansieringssystemet. De resultatbaserte indikatorene bør være få og lettfattelige, og ha høy validitet. Det vil være krevende å identifisere en nasjonal indikator for formidling, som på en god måte avgrensner hva som skal telles. Kvalitetskontroll og registrering er også ressurskrevende for institusjonene, og nye rapporteringskategorier vil kunne komme i konflikt med forslaget om å forenkle rapporteringssystemet for formidlingsvirksomhet.

Internasjonalt samarbeid under krevende geopolitiske forhold

Norge er avhengig av internasjonalt, akademisk samarbeid for å kunne følge med i forskningsfronten. Internasjonalt samarbeid er også avgjørende for å løse store samfunnsutfordringer, som har global rekkevidde. Som Kierulf-utvalget påpeker, følger det imidlertid også utfordringer med internasjonaliseringen, blant annet knyttet til akademisk frihet og akademisk yringsfrihet.

HK-dir støtter utvalgets oppfordring til sektoren om å ha en helhetlig og gjennomtenkt tilnærming til internasjonalt samarbeid. Samarbeidet må ha gode faglige begrunnelser og bygge på avtaler som sikrer ivaretagelse av akademiske interesser og verdier. Dette er viktig i alt internasjonalt samarbeid, men er særlig betydningsfullt i samarbeid med land med autoritære politiske regimer og land som Norge ikke har sikkerhetspolitisk samarbeid med. Kierulf-utvalget foreslår at myndighetene løpende vurderer samarbeidet med landene som omfattes av Panorama-strategien, og at det foretas en midtveisevaluering i lys av utviklingen knyttet til akademisk frihet og akademisk yringsfrihet. HK-dir støtter nødvendigheten av å følge utviklingen i

Panorama-landene tett. Tilbakemeldinger vi får fra sektoren, tyder samtidig på at bildet er sammensatt. Forhold som kan få kritisk betydning i ett prosjekt, eller innenfor gitte fagområder, kan være uproblematisk i andre tilfeller. Det er viktig at det enkelte samarbeid vurderes nøye og at institusjonene og fagmiljøene selv har god kjennskap til partnerne og konteksten i samarbeidslandene.

HK-dir har sammen med Forskningsrådet fått i oppdrag å utvikle retningslinjer for ansvarlig internasjonalt samarbeid. Retningslinjene, som vil utvikles i dialog med kunnskapssektoren og aktører internasjonalt, skal bidra til økt kunnskap og ruste aktører i sektoren til å gjøre gode vurderinger av ulike sider ved internasjonale samarbeidsprosjekter. Som del av myndighetsapparatet vil også HK-dir stimulere til deling av erfaringer og kunnskap i sektoren.

Regler for eksportkontroll er en del av det institusjonene må ha god kjennskap til. Kontroll av visse former for kunnskapsoverføring er nødvendig for å sikre norske sikkerhetspolitiske interesser. Utenriksdepartementet og sikkerhetsmyndighetene har tilgang til gradert informasjon og vil kunne gjøre andre vurderinger av risikofaktorer enn det kunnskapssektoren kan. På den andre siden har sektoren og fagmiljøene kunnskap om nødvendige rammevilkår og forutsetninger for forsknings- og utviklingsarbeid, som ikke Utenriksdepartementet har. Etter HK-dir sitt syn vil det være avgjørende for god forvaltning av eksportkontrollregelverket, at sektoren tas med i konsultasjons- og beslutningsprosesser, slik Kierulf-utvalget foreslår. Det må samtidig forventes at sektoren bygger nødvendig kompetanse om sikkerhetsutfordringer, og systemer og rutiner for å håndtere disse.

Kierulf-utvalget ber regjeringen innføre en sterkere forventning om at prosjektfinansiering gjennom avtaler med EU og mottakerlandene i EØS-finansieringsordningene skal bidra til å styrke kunnskapsutveksling og ansattes akademiske ytringsfrihet. Kierulf-utvalget retter mest oppmerksomhet mot forskning og forskningssamarbeid, men det er viktig å understreke at spørsmål om akademisk frihet og ytringsfrihet er like relevante i utdanningsprosjekter og utdanningssamarbeid. I vårt kontinuerlige arbeid med å utvikle egen programforvaltning, vil HK-dir se på hvordan de ulike utdanningsprogrammene bedre kan fremme akademisk frihet og ytringsfrihet.

Utvalget nevner spesielt ordningene Students at Risk og Scholars at Risk. Det er positivt at Utenriksdepartementet har inngått en flerårig avtale med HK-dir om forvaltningen av Students at Risk-ordningen, som gir forutsigbarhet og mulighet for å videreutvikle ordningen. Antall stipendplasser bør imidlertid økes og ordningene bør utvides til også å omfatte land som Norge ikke har bistandssamarbeid med. I lys av den politiske utviklingen i en rekke land, er dette blitt mer aktuelt.

HK-dir støtter også Kierulf-utvalgets innspill om at Norge må arbeide for å fremme akademisk frihet, ytringsfrihet, demokrati og tillit til kunnskap i internasjonale organisasjoner som EU og FN, og ikke minst i Nordisk ministerråd, der Norge nå har

ordførerskapet. Norge bør også være en pådriver for å utvikle Students at Risk-ordninger på nordisk og europeisk nivå.

Formidling fra offentlig finansierte prosjekter

Kierulf-utvalget ber KD kreve sammendrag på norsk for alle prosjekter som registreres i Forskningsrådets prosjektbank. Utvalget ser dette i sammenheng med strategien for norsk forsknings- og innovasjonssamarbeid med EU, der ett av målene er at forskningsresultater skal spres og tas i bruk. HK-dir er også opptatt av at resultater fra offentlig finansierte forsknings- og utviklingsprosjekter må gjøres kjent og komme en bred allmennhet til gode. Knyttet til egen prosjektportefølje, har HK-dir satt i gang et arbeid for å styrke formidling og spredning av resultater fra prosjektene. Det handler blant annet om måten vi innretter programmene, gir råd og veiledning til søkere, og ikke minst skaper møteplasser for erfaringsutveksling og kunnskapsdeling. Det er viktig med stor takhøyde, rom for ulike synspunkter og deling ikke bare av «beste praksis», men også av det som er utfordrende og ikke går etter planen. Det ligger et stort potensial for læring i dette. Det er fortjenestefullt at utvalget løfter frem nettopp «verdien av å ta feil», som del av en kollektiv erkjennelsesstreben.

Kierulf-utvalget oppfordrer offentlige myndigheter til å sørge for gode vilkår for formidling i offentlig finansierte prosjekter, og for åpenhet om resultater og forskningsdata. Som oppdragsgiver for ulike forsknings- og evalueringssoppdrag, støtter HK-dir dette. Samtidig vil det i noen tilfeller være hensyn som taler for begrenset innsyn i datagrunnlag, for eksempel av hensyn til personvern. Dette legges også til grunn i Norges forskningsråds politikk for åpen forskning. Generelt mener HK-dir at åpenhet rundt forskningsprosesser og åpen publisering av forskningsresultater vil ha stor verdi for samfunnet.

HK-dir ser frem til den videre oppfølgingen av Kierulf-utvalgets rapport.

Med vennlig hilsen
Ragnhild Tungesvik
divisjonsdirektør

Margrete Søvik
seniorrådgiver

Dokumentet er elektronisk signert og har derfor ikke håndskrevne signaturer.